

ילדות בצל השואה – עדות אישית

נעמי שדמי

ילדות קסומה

אספר לכם בקצרה על ילדה מאושרת ושמה מרתה, שחיה עם הוריה ושני אחיה, מיקי הבכור ויושקה הקטן, בבודפשט. ביתם נמצא בבודה, באזור היוקרתי ביותר של העיר. אביה עורך דין, אך בשל אהבתו לספרות הוא בעל חברה להוצאה לאור, אמה מורה, אך היא אינה עובדת אלא מקדישה את כולה למשפחה ולפעילות ציבורית התנדבותית בקהילה היהודית שבעיר, בייחוד בסיוע לנזקקים.

למרתה ילדות מאושרת, משפחה אוהבת ותומכת ובית חם שמשרה ביטחון. יש לה חברות רבות, אחים אוהבים, אב נערץ ואם שהיא גם החברה והידידה הכי-הכי שלה. מרתה כבר בת שש, ובוקר-בוקר היא שרה בגאווה יחד עם בני כיתתה, כיתה א', את ההמנון ההונגרי. בחגים הלאומיים היא עונדת את סרטי הדגל האדום-לבן-ירוק על דש חולצתה ומסתכלת בהערצה על הדגל ההונגרי המתנופף מעל התורן בכניסה לבית ספרה.

בסופי שבוע המשפחה יוצאת לפיקניקים לפארקים היפים ולהרים. בערבים מתכנסים אנשי רוח, סופרים, מלחינים ואמנים אחרים בבית הוריה, מתקיימים דיונים מרתקים על ספרות ואמנות ונערכים קונצרטים. האווירה במפגשים האלה קסומה ומסבה אושר לכל המשתתפים, וגם למרתה הקטנה, שמתעקשת להשתתף בהם. כאשר נעצמות עיניה, לוקחת אותה אמה בזרועותיה, משכיבה אותה במיטתה, שרה לה שירי ערש, מחבקת אותה חזק, נושקת לה ומאחלת למרתה לילה טוב וחלומות פז.

ופתאום הכול נגמר. עולמה של מרתה מתמוטט. את האב ואת מיקי אחיה הבכור לוקחים למחנה עבודה של הגרמנים, למקום לא ידוע. האם נשארת עם מרתה ויושקה הקטן. מגרשים אותם מביתם היפה בבודה

לשכונת עוני באזור של בתי חרושת, בשכונה שבה מתגוררים עבריינים, פרוצות וצוענים. זוהי השכונה המוזנחת והמסוכנת ביותר בעיר כולה. אין ידיעות על אביה ועל אחיה הבכור, היכן הם נמצאים ומה עלה בגורלם.

מרתה גרה עם אמה ועם יושקה בשכונת אוגוסטה. היא מתגעגעת לביתה היפה ולחייה בבודה. אך כל אלה הופכים לזיכרונות רחוקים.

היום הארוך

הכול החל בשעה ארבע וחצי לפנות בוקר. לחדר פרצו שני גברים לבושים במדים הירוקים של תנועת "צלב החץ", התנועה הפשיסטית ההונגרית, וחייל אס-אס גרמני. איזה סוג של חיילים הם היו נודע לי מאוחר יותר. שלושתם אחזו בידיהם תת-מקלע או רובה, ולפחות אצל אחד מהם היה הרובה דרוך.

יושקה ואני ישנו במיטה אחת עם אמא. בחדר היתה רק מיטה אחת, מיטה זוגית. אמא היתה לבושה בכתונת לילה. שלושת החיילים פרצו את הדלת, הם שברו אותה בקתות הרובים. התעוררתי לרעש ריסוק הדלת, וכשפקחתי את עיני ראיתי באפלה את שלושת החיילים.

"קומי מיד, התלבשי ובואי איתנו!" צעקו אל אמא.

אמא יצאה מן המיטה, נעמדה לידה והידקה את כתונת הלילה סביב גופה.

"יותר מהר, אין לנו זמן אלייך!"

היא לבשה את בגדיה, שהיו מונחים על המיטה. יושקה פקח את עיניו ולא הבין מה מתרחש. שנינו נעמדנו במיטה ואחר כך ירדנו וניגשנו אל אמא. "תתלבשו גם אתם," אמרה לנו.

"רק את באה איתנו, הממזרים שלך נשארים כאן!" צעק אליה אחד הקלגסים.

בשום פנים ואופן לא נעזוב את אמא, חשבתי, נלך איתה לכל מקום.

"אני לא הולכת בלעדיהם," אמרה אמא.
"את תעשי מה שאומרים לך, יהודייה מנוולת!" צרח אחד הקלגסים
וצירף לכך קללות גסות ומעליבות.
עמדנו שם קפואים מפחד, שני ילדים קטנים, שני ילדים יהודים בעולם
נורא ואכזר.

אמא אמרה לנו, "אחזור עוד היום."
היא תמיד קיימה את הבטחתה. אבל היתה לי הרגשה מוזרה, תחושה
שהפעם מתרחש משהו נורא, משהו שחזק אפילו מהבטחתה של אמא.
חיבקתי את יושקה, והוא נצמד אלי בחוזקה. אני זוכרת שאמרתי לו
שאם אמא אמרה שהיא תחזור, היא תחזור!
"שמרי על אחיך הקטן, אני בוטחת בך, אני סומכת עלייך," אמרה לי
אמא. היא שלחה אלינו את זרועותיה, ניסתה לחבק אותנו, ניסתה לגעת
בנו. יושקה ואני עמדנו מולה אחוזי אימה ופחד. רצינו לבכות ואולי גם
בכינו, אינני זוכרת.

יושקה קרא: "אמא!"

אני קראתי: "אמא!"

ואמא קראה: "יושקה, מרתה..."

היא רצתה להתקרב אלינו, לחבק אותנו, לנשק אותנו, אבל אחד
הקלגסים אחז בשערותיה ומשך אותה באכזריות.
"אם לא תזוזי מיד, נהרוג גם את הממזרים שלך!" צעק. "את לא
היהודייה המסריחה היחידה שעלינו לקחת, זוזי!"
למרות זאת יושקה ואני ניסינו לגשת אליה, להיות איתה, לא לעזוב
אותה ושהיא לא תעזוב אותנו, שלא תעזוב אותנו לעולם.

הקלגס השני חיטט בחפצים וחיפש במגירות, אולי ימצא שם תכשיטים
או דברי ערך, ואילו הקלגס השלישי לא דיבר, הוא עמד בקרבת הדלת, אחז
בצורה מאיימת ברובהו והסתכל במלאכתם של חבריו. הוא היה גרמני.
"אם תתקרבו אל אמכם, אשחיל אתכם על הכידון," איים זה שאחז
באמא.

עמדנו מולם חסרי אונים, שני ילדים קטנים חסרי מגן, ילד בן חמש וחצי וילדה בת שלוש-עשרה. לעומתנו הם היו ענקים, פניהם הרעות אדומות, אולי היו שיכורים.

הם היו אנשים רעים, חיות אדם חסרי רגש ורחמים. אמא ניסתה להילחם נואשות, היא כמעט הצליחה להשתחרר מידי של הבריון, אך כוחו היה רב מכוחה.

שלושתם אחזו בה והתחילו לגרור אותה החוצה. איני יודעת כיצד, אך הצלחנו להגיע אליה. הם נאלצו להפעיל כוח כדי להפריד בינינו, והעיפו כל אחד מאיתנו לפינה אחרת של החדר. נפלנו בין הרהיטים. היה בכי, אולי של יושקה, אולי של אמא, אולי בכינו שלושתנו. הכול התנהל כל כך פתאום, כל כך מהר. בעצם לא הבנו כלל מה קורה לנו.

למה לוקחים את אמא? לאן לוקחים אותה? ומה יהיה עלינו בלעדיה? הכול ארך דקות מעטות בלבד, אולם דקות אלה היו כנצח. הן היו הדקות הנוראות ביותר של חיינו, של יושקה, של אמא, שלי. זה היה היום הארוך בחיי.

אמא כבר היתה מעבר לדלת. הקלגסים אחזו בה באכזריות, חבטו בה, בעטו בה. היא נלחמה, אך לא יכלה להם. הם היו שלושה גברים צעירים, חסונים וחזקים, חיות אדם, אדוני העולם. היה קר וחשוך, שעת לפנות בוקר. גם בחדר וגם בחוץ היה קר. השמים שנראו מבעד לדלת הפתוחה היו אפלים ועכורים.

לפתע חדלה אמא להילחם וניסתה לשלוט בעצמה, אולי כדי לא להבהיל אותנו.

"אחזור עוד היום," אמרה לי. "שמרי על יושקה. מרתה, את כבר ילדה גדולה, את ילדה אחראית ואני בוטחת בך!" אלה היו המילים האחרונות שאמא אמרה. היא לבשה מעיל ולא הורשתה לקחת איתה דבר.

אמא כבר היתה בחוץ, בחצר, ואנחנו היינו בחדר לבדנו. ניגשנו אל החלון והצמדנו את פנינו אל הזכוכית הקרה. ראיתי אנשים, נשים וגברים שגרו

בבית שלנו ובבתים שלי. בבית ובחצר היתה מהומה, היו צעקות, גרירת רגליים, תחנונים, בכי. ראיתי אנשים שהוציאו אותם מן הבית ועתה הם עמדו בחצר. ראיתי חיילים אוחזים ברובים, צועקים ומכים בהם.

לפתע נדמה היה לי שאני רואה את אמא והיא מפנה את ראשה לעברנו. אולי ראיתי אותה ואולי לא. מהי הפעם האחרונה שראיתי אותה? אני שואלת את עצמי. האם אני זוכרת איך גררו אותה ולקחו אותה מאיתנו? ככל הנראה היינו כולנו בקהות חושים. עלי לעשות מאמץ כדי לזכור מה לבשה – מין מעיל חורפי, נעליים שטוחות. כנראה ידעה שהיא יוצאת לדרך ארוכה.

אני זוכרת במעורפל את פניה של אמא, את הכאב הנורא בעיניה. היו בהן בלבול, חרדה, אהבה אלינו, כמיהה. כולנו קיוונו, גם אמא, גם יושקה ואני, שבתוך זמן קצר היא תחזור אלינו.

אינני זוכרת את כל הפרטים. זה כואב לי, כי בעצם זו היתה הפעם האחרונה שראיתי את אמא.

דמיינו לרגע כולכם, אמהות, אבות, סבים וסבתות, את האכזריות הנוראה שבקריעת ילדים מחיק אמם. זה הדבר הנורא ביותר שיכול לקרות לילדים ולאמם גם יחד. זו חוויה טראומטית שאי-אפשר לשכוח אותה, והרי ניסיתי לעשות הכול כדי לשכוח, לדמות לעצמי שדבר לא קרה. לא יכולתי להתמודד עם המעמד המכאיב הזה. גם היום, ברגעים אלה, אני מרגישה את תהום הכאב, את החסר העצום של האובדן, את העצב הגדול על מחלה או מוות של מי מיקירינו.

אני מנסה לזכור את דמותך, אמא, כדי שתהיה חרותה בנפשי ובלבי, אך הערפול של אותם הרגעים, קהות החושים והחרדה חוזרים ומציפים את מוחי. קשה, קשה מאוד להתמודד עם תחושות אלה.

לקחו את אמא בנובמבר 1944, איני יודעת את התאריך המדויק. אחרי שלקחו אותה, יושקה ואני נשארנו לבדנו. לא היה מי שידאג לנו. לא היה מי

שינסק וירגיע אותנו, לא היה מי שיחבק אותנו בעת ההפצצות, כאשר פחדנו נורא והאדמה רעדה. ישבנו בחדר ומדי פעם הצצנו החוצה מבעד לחלון.

"אני רעב," אמר יושקה.

"נחכה לאמא ואז נאכל יחד," אמרתי לו.

הסתכלנו החוצה, אבל אמא לא באה!

יושקה היה מבוהל מאוד ולא עזב את ידי. הוא שאל שוב ושוב מתי אמא תחזור, ואני הרגעתי אותו, "אל תדאג, אמא תחזור, הרי אמא תמיד מקיימת את מה שהיא מבטיחה."

"מרתה, גם אותך ייקחו ממני!" שאל שוב ושוב, וגם, "מתי יבואו אבא

ומיקי?"

יושקה בכה הרבה, וכל הזמן ביקש לאכול. הלכנו לבקש אוכל מדיירי הבית שלנו ומדיירי הבתים שבסביבה. לעתים ריחם עלינו מישהו ונתן לנו מעט מרק, תפוח אדמה או פרוסת לחם. בחוץ היה קר מאוד ובחדרנו לא היה חימום. ישבנו במיטה מכורבלים בכל הבגדים שהיו לנו, ואני סיפרתי ליושקה סיפורים כדי להרגיעו. בסיפורים הפלגנו לעולם של דמיונות, עולם יפה, עולם של תקווה. הוא ביקש ממני שאספר לו עוד ועוד. ניגנתי לו בפסנתר מנגינות פשוטות שלמדתי, ובערב, לפני שהלכנו לישון, התפללנו כפי שעשינו תמיד בבית לפני השינה, יחד עם אמא. התפילות היו בהונגרית, כמובן. אבל לתפילות הקבועות הוספתי עתה בקשה, שאמא ואבא ומיקי, אחי הגדול, יחזרו הביתה.

מאז שברו החיילים את הדלת היה ביתנו פרוץ. לא אחת קרה ששכנים נוצרים נכנסו פנימה והביטו סביב, בחפשם אחר דברי ערך. הם שאלו על כסף ועל תכשיטים והיו עוינים ומסוכנים. גם הילדים הנוצרים הציקו לנו ולעגו לנו. פחדנו מהם מאוד. בכל פעם שהופיע ילד נוצרי, נצמד אלי יושקה בפחד.

סביבנו היה עולם מטורף, לא היה אפשר לבטוח באיש. כאשר נתקפתי פחד, חזרתי אל הזיכרונות הנעימים שלי – כיצד ניגנתי יחד עם אמא

בפסנתר בארבע ידיים, כיצד קלעה אמא את צמותי ותוך כדי כך סיפרה לי סיפורים...

חיכינו לאמא והיא לא באה. חשבתי כל הזמן, מה יקרה לאחי הקטן אם ייקחו גם אותי? הייתי מיואשת, אך הרגשת החובה, שעלי לשמור עליו, העניקה לי כוח. מה גם שאמא אמרה שהיא סומכת עלי. אינני יודעת כמה זמן עבר, אולי שלושה או ארבעה ימים, אולי יותר. ואז הגיעה גלוית דואר מאמא. זה היה סימן החיים הראשון והאחרון מאמא מאז נלקחה מאיתנו.

...ילדים יקרים שלי, לא יכולתי לחזור אליכם כי לקחו אותי רחוק. אני כבר לא נמצאת בהונגריה. מרתה, את גדולה וחכמה. עכשיו את האחראית על המשפחה עד שנחזור כולנו. נשיקות לשניכם. אני איתכם יום-יום, דקה-דקה, אתם כל הזמן במחשבותי. כל כולי איתכם, הכול יסתיים בטוב. אוהבת אתכם מאוד מאוד, אמא

הגטו

יום אחד לקחו אותנו מ"מגרש אוגוסטה" לגטו שבמרכז העיר. את הדרך אל הגטו איני זוכרת, את הכניסה אליו לא אשכח לעולם. בשער הוצב ארגז גדול ועליו שלט שהורה לכל היהודים לזרוק לתוכו את כל דברי הערך שברשותם. ממש ליד הארגז התנדנד אדם תלוי על חבל ואליו הוצמד שלט: **זה יהיה גורלם של כל אלה שיימצאו אצלם דברי ערך.** היתה לי שרשרת זהב דקה ועדינה, שענדתי על הצוואר. את השרשרת קיבלתי מהורי ליום הולדתי ה-11 והיא היתה המזכרת היחידה מהם. החלטתי שאת השרשרת הזאת לא אמסור, אפילו במחיר הסיכון שימצאו אותה אצלי. הורדתי אותה מצווארי וחפנתי אותה בכף ידי. את כף היד סגרתי בכל הכוח. למזלי איש לא ערך עלי חיפוש והשרשרת נשארה ברשותי. חיפשנו מקום ללינה, לבסוף מצאנו מגורים בפינה קטנה של מטבח. יום אחד, כאשר יצאתי מתחומי הגטו, ראיתי מראה שליווה אותי אחר כך במשך שנים ושאותו לא אשכח לעולם: ליד הגטו עברה שיירה של

יהודים, מאות אנשים, מלווים בשלושה חיילים בריונים. היהודים ענדו טלאי צהוב על בגדם, ואילו החיילים המלווים אותם ענדו סרטי זרוע של "צלב החץ" הפשיסטי. אחד מהם הלך בראש השיירה, אחד בצידה ואחד במאסף. השיירה התקדמה בסדר מופתי. האנשים גררו את רגליהם והיו שקטים.

לא הבנתי מדוע לא התנגדו. מה נורא כשנשבר גופו של האדם, ונורא שבעתיים כאשר הצליחו לשבור את רוחו.

באחד הימים הייתי ערה למראות נוראים: חיילי אס-אס, וחבריהם בריוני "צלב החץ", ערכו קליעה למטרה באנשים שהלכו לתומם בגטו או שנראו בחלון אחד הבתים. בפעם אחרת ראיתי שאנשי "צלב החץ" מעמידים במעגל קבוצה גדולה של יהודים, עוברים לידם ויורים בכל אדם שישי או עשירי.

הייתי מיואשת ומבוהלת, רציתי למות. רק מחשבה אחת החזיקה אותי בחיים, המחשבה מה יקרה ליושקה בלעדי.

כאשר התחילו ההפצצות הבלתי פוסקות, ירדנו עם תושבי הגטו שנותרו בחיים למרתפים.

במרתף היתה צפיפות נוראה ובקושי יכולנו לזוז. יושקה ישב על הרצפה, הניח את ראשו על ברכי ואני הנחתי את ראשי על ראשו. כך ישבנו וכך ישנו. התכרבלנו זה בזה, מבקשים חום ואהבה.

באחד הימים היתה הפצצה עזה, הבית רעד ונדמה היה שהוא נופל עלינו. אחר כך השתרר שקט. ניצלתי את ההפוגה ועליתי מן המרתף. התמזל מזלי והצלחתי להשיג מעט מרק. נשאתי אותו בסיר הקטן שלנו.

ברחוב, לא רחוק מפתח המרתף, ראיתי אישה צעירה שוכבת ברחוב ודמה מאדים את השלג. בזרועותיה שכב תינוק מייבב. כשהתקרבתי נוכחתי שהאישה מתה. חילצתי מידיה את התינוק ולקחתי אותו בזרועותי. פניו היו אדומות מן הקור, אבל עיניו נעו והביטו בי. נשאתי אותו יחד עם סיר המרק אל המרתף.

לא היה לי מושג מה אעשה בו, אולם היה ברור לי שאיני יכולה להשאירו ברחוב. קרובי משפחה של האישה, שהיו איתנו במרתף, נטלו ממני את התינוק, אבל אלמלא כן אין ספק שהתינוק היה נשאר ברשותי והייתי מטפלת בו. חוויה זו זעזעה אותי עד עומק נשמתי ונחרתה בזיכרוני לעד.

ההפגזות וההפצצות נמשכו בעוצמה רבה יותר מן ההפגזות שהיו עד כה, כל האדמה רעדה. שהינו כל הזמן במרתף. הסתכלנו החוצה דרך החלונות, שרובם היו שבורים ומנופצים, וראינו רק שלג לבן.

איש לא היה בחוץ. היינו רעבים. יושקה שאל אותי כל הזמן מתי יקבל מרק, אולם איש לא יצא, אולי מפחד ההפצצות ואולי משום שנודע שהחלוקה נפסקה. שמענו את שריקות הפגזים, ונפלו עלינו חלקי לבנים וטיח מן התקרה. יושקה נצמד אלי כל הזמן, ואני המשכתי לספר לו סיפורים. אך גם הסיפורים לא יכלו לשכך את תחושת הרעב. אינני יודעת כמה זמן היינו במצב זה. לא הפסקתי לחשוב על אוכל, ואפילו חדלתי לפחוד, תחושת הרעב מסיחה את הדעת מכל דבר, אדם רעב חושב רק על אוכל ועל דרכים להשיגו. הרעב הפיזי הופך למצוקה נפשית נוראה, והמצב מחריף ככל שהסיכוי להשיג אוכל הולך ופוחת.

פתאום נפסק שאון המלחמה והשתררה דממה. האנשים קמו ממקומם והתחילו לנוע. גם אני גררתי את רגלי לעבר פתח המרתף. היתה לי הרגשה שקורה משהו שונה, משהו שלא היינו מורגלים בו. האנשים נדחסו קדימה ומחצו זה את זה. גם אני נקלעתי אל תוך המערבולת, והיה רגע שחששתי שידרסו אותי. למזלי הייתי קטנה ורזה והצלחתי להשחיל את עצמי ואת יושקה בין האנשים. הגענו אל פתח המרתף ומצמצתי בעיני מפני האור הפתאומי והשלג הבוהק שכיסה את הרחוב.

לפנינו עמד איש צעיר, חייל רוסי. על חזהו נשא תת-מקלע. הוא בחן אותנו במבט ארוך ורציני. לידו ניצב איש גבוה, לבוש בבגדים אזרחיים. "אתם חופשיים, משוחררים," אמר החייל. "ניצחנו את הפשיסטים ושחררנו אתכם. כל אחד יכול ללכת לכל מקום שירצה."

אפילוג

לא ניתן להמחיש את ילדותי בצל השואה. עשיתי כמיטב יכולתי להתמודד עם הזיכרונות האיומים והכואבים מתקופה נוראה זו בספר האוטוביוגרפי שלי, **מרתה ונעמי**, שיצא בהוצאה לאור של משרד הביטחון.

רציתי להראות בספרי, בין היתר, שהאדם חזק מברזל ומפלדה ומסוגל לעמוד במשברים הפוקדים אותו. בעיקר רציתי להדגיש שאלה שבאו משם, ממוראות השואה, הצליחו לאסוף את רסיסי חייהם, לנצח את עברם, להקים משפחות ולתרום לחברה. היה חשוב לי להמחיש, בייחוד לבני הנוער, את חשיבותה של מדינת ישראל.

נשאלתי לא אחת, מה סוד המנוע האישי שלי, שנע בקצב מסחרר בכל התפקידים שהיתה לי הזכות למלא. תשובתי היא: בזכות מדינת ישראל הצלחתי לשקם את חיי.

הגעתי לארץ כשבר כלי, והנה אני שייכת לעם, אני זוקפת קומה והדבר החשוב ביותר מכל הוא אולי העובדה שאני שוב יכולה להאמין בבני אדם. אני חשה שכל אשר תרמתי ומה שאמשיך לתרום לחברה, הם כאין וכאפס לעומת מה שקיבלתי מהמדינה.